

ТЕМАТСКО-РЕМАТСКЕ СТРУКТУРЕ У АНДРИЋЕВИМ ЗНАКОВИМА ПОРЕД ПУТА

У раду анализирамо употребу лексичких јединица којима се исказује ауторско *ја* (лична замјенице *ја*, њени супститутивни елементи, глаголски облици у првом лицу једнине, првом лицу множине, итд.) на примјерима ексцерпираним из првог тематског дијела *Знакова – Немирима од вијека*, и то само у фрагментима исповједног тона и фрагментима уопштених промишљања који не посједују елементе наратије. Како је семантичка категорија персоналности граматикализована у облицима замјеница (личне замјенице и присвојно-личне замјенице) и глаголској категорији лица, примјеном критеријума актуелног реченичног рашчлањивања и лингвистике текста бавићемо се позиционирањем тих лексичких јединица у тематско-ремаатским структурама, те издвојити осам типова и неколико подтипова ових структура.

Кључне ријечи: Знакови поред пута, медитативни фрагменти, тематско-ремаатске структуре, ауторско *ја*.

Четири основне карактеристике медитативно-поетских фрагмената у Андрићевим *Знаковима поред пута*¹ јесу разновременост, жанровска разнородност, тематска

---

* ninaseklic@yahoo.com

1 У даљем тексту *Знакови* у: ЗНН – И. Андрић, *Знакови поред пута*, књ. прва, Београд: Политика.

разноврсност и разнолика мисаона/философска оријентација, чему свједоче и пишчеве ријечи забиљежене прије но што су ови записи први пут објављени у цјелини, као књига: „Ја бележим онда кад не могу да то не радим, кад ме прсти засврбе и кад осетим потребу да се поверим другима. Знакови су, према томе моја лирска исповест, то је нека врста унутрашњих, душевних симбола који навиру и траже да их објасним... Једноставно они су у неку руку засебни и треба их оставити такве какви су, често настали збрда-здола, без позадине и амбијента. (...) То је реакција на читање, на путовање, на сусрете. Некад су то записи о времену, о лепој мисли коју сам од некога чуо, о речима и којечему другом.” (Јандрић 1982: 165–166)

Знакове поред пута Андрић је писао читавог живота. Мали број записа објављен је у дневним листовима и часописима, али не по редослиједу записивања. Први записи штампани су 1924. у *Гласнику Савеза трезвене омладине*, а прва књига *Знакова* појављује се 1976. године као четрнаести том у првом постхумном издању *Сабраних дела*, а начињена је према дактилографисаном рукопису Андрићевих биљежница и радних свезака које писац није преносио хронолошки, иако су биљешке у њима најчешће биле датиране. Приређивач *Сабраних дјела* наглашава да то јасно показује да „Андрићу није било стало до хронологије”, те да је изостављајући датуме и сувишна лоцирања (што доказује упоређивање дактилографисаног текста са Андрићевим радним свескама) „настојао да својим записима да општији карактер, да избегне форме дневника и афоризма, да своје мисли и расположење пренесе из првог лица, то јест, да своје ја надомести другим заменицама.” (Џацић 1981: 607)

Радован Вучковић Андрићеве *Знакове* назива „жанровски хибридном књигом” јединственом по фрагментима који су у распону од „сентенце, медитације, до анегдоте и развијеније приче, па чак и једног драмског

дијалога” (Вучковић 2002: 323), док Радоман Станишић у књизи *Медитативни фрагмент као жанр Андрићеве прозе* (Станишић 1987), покушавајући жанровски да „укротити” Андрићеве записе, говори о четири типа медитативних фрагмената (мисао, уопштена медитација, саморефлексија и исповједна медитација) и четири типа наративних фрагмената (изрази, карактери, слике, новелистички фрагменти). Јасно је да се фрагменти ни жанровски прецизно не могу дефинисати као што се не може јасно одредити ни временски слијед њиховог настанка.

Разнолике су и тематско-мисаоне (философске) особености фрагмената у *Знаковима*, медитативној књизи Андрићеве прозе, која је уједно и исходишна и есенцијална творевина свеколиког Андрићевог стваралаштва, у којој је садржана и цјелокупна пишчева стваралачка философија. Говорећи о мисаоним/философским фазама Андрићевог стваралаштва Д. Јеремић (в. о томе у: Д. Јеремић 1962: 9–22) наводи да је пишчева прва философска фаза „теистички трагизам”, и то у раним поетским дјелима исповједног карактера – *Немирима* и *Ex Pontu* – гдје је живот болан, несрећан и лишен хармоније, а Бог ниједи свједок људских патњи. Послије овог периода Андрић схвата да је „улога зла много већа и премоћнија од улоге и места добра”, „из Андрићеве визије света нестало је теизама, а трагизам је остао обезглављен”. Човјека писац доживљава као чулно биће чија је основна полуга страх, а човјеков живот је судбином предодређен. Послије трагизма, теистичког и обезбоженог, Андрић, по мишљењу Јеремићевом, схвата да је свијет мјесто супротних дејстава, односно да се супротне тенденције боре и повремено побјеђују. Посљедња пишчева философска фаза јесте оптимизам, али не идеалистички већ оптимизам „као последњи закључак његове трагичне хронике о прошлости људског постојања”.

Дуализам у Андрићевом стваралаштву огледа се и у преображају, односно напуштању исповједног тона и

форме првог лица једнине, у његовом раном периоду, и окретању према објективном начину казивања гдје Андрић „потискује ауторско присуство у делу како би оно говорило само собом” (Вучковић 2008: 59), у каснијим прозним дјелима, романима и приповијеткама. Андрић вели и да писац треба да буде „весник истине”, а у *Знаковима поред пута* овако промишља: „Да би кроз многа искушења рада и стварања остварио уметничко дело, уметник мора, у извесном смислу да превазилази границе сопствене животне стварности, при чему се властита личност подређује реалности света који се ствара, а ни у ком случају не обрнуто.” (ЗПП, 40). Поставља се питање на који начин је Андрић помирио ова два супротстављена становишта у самим *Знаковима поред пута*.

С обзиром на наведено, у раду ћемо анализирати употребу лексичких јединица којима се исказује ауторско *ја*² (лична замјеница *ја*, њени супститутивни елементи,

---

2 Казујући о употреби првог лица једнине у роману, Русе истиче да је „у књижевности потребно да неко буде одговоран за текст”, односно „кад се смањи улога аутора, сразмерно се повећа улога онога који треба да заузме његово место, личности задужене за наратију” (Русе 1995: 132) и обрнуто. Имајући у виду да су записи који су нам послужили као грађа за истраживање или исповједног или медитативног карактера и да се налазе у првом дијелу Андрићевих *Знакова поред пута*, тј. да нарративни записи нису ни били дио нашег корпуса нити анализе, о наратору (*нараторском ја*) засигурно не можемо говорити. Будући да су Андрићеви записи биљешке о његовим промишљањима о свијету, животу, смрти, људима и самом себи, а суштински су, мада не и формално, дневничког, исповједног карактера, о чему је и сам писац говорио, јасно је да је умногосте прикладнија употреба термина *ауторско ја* него термина лирски субјекат. Међутим, ваља напоменути да у раду под појмом аутор подразумијевамо Фукоову кованицу „аутор-функција” која надмашује самог аутора и не односи се увијек на „лично име” самог писца. „Било би исто толико погрешно поистоветити аутора са стварним писцем колико и поистоветити га са измишљеном

глаголски облици у првом лицу једнине, итд.) на примјерима ексцерпираним из првог тематског дијела *Знакова – Немирима од вијека* – у којима су сабрана „Андрићева размишљања о филозофским и друштвеним темама и све што глагол *живети* подразумева и призива када је реч о уметнику” (Џацић 1981: 608). Како је семантичка категорија персоналности граматикализована у облицима замјеница (личне замјенице и присвојно-личне замјенице) и глаголској категорији лица, примјеном критеријума актуелног реченичног рашчлањивања и лингвистике текста бавићемо се позиционирањем тих лексичких јединица у тематско-ремаатским структурама, и то у два типа медитативних текстова – у фрагментима исповједног тона и фрагментима уопштених промишљања, те анализирати њихову кохезиону улогу у формалним и смисаоним односима у везаном тексту (фрагментима). Дакле, бавићемо се динамичком реченицом и њеним елементима *темом* и *ремом*, посматраним кроз призму *датог* и *новог*, гдје и *тема* и *рема* могу обухватати и *дато* и *ново*. (в. о томе у: Силић 1984: 67 – 73) Актуелизовани ред ријечи у саставу прогресивне тематско-ремаатске структуре подразумијева и фокализацију, односно информативно наглашавање само једног реченичног члана – фокуса. Анализом ћемо установити да ли је ауторско *ја* присутно у медитативно-поетским фрагментима или га је пак Андрић покушао избјећи, замијенити или потиснути, како то тврде први приређивачи *Знакова*. Корпус нам је понудио сљедеће типове структура:

личношћу која говори; аутор-функција оперише у самом том раздвајању и удаљавању.” Једна од основних црта аутора-функције коју Фуко издваја, а тиче се и нашег разумијевања појма *ауторско ја* у раду јесте и то да се он „не односи просто и јасно на једног стварног појединца, будући да може покренути више истовремених *ја*, више субјеката-положаја које могу заузети различите категорије појединца (Фуко: 39–40).

Структуре са експлицитним *ја* исказаним личном замјеницом *ја* у иницијалној реченичној позицији, наравно у функцији субјекта:

Ја желим да будем непознат и заборављен, са истим жаром и истом болном осетљивошћу са којом други желе да буду гласовити и славни. (ЗНН, 171); *Ја* нисам способан да себе сагледам ни у целини ни у поједностима, чак ни тренутно. (ЗНН, 174).

Ексцерпраних примјера овога типа мало је у корпусу, свега десетак. Они се пак реализују у четири структурна подтипа.

Први карактерише иницијална употреба личне замјенице *ја* у функцији фокализованог антиципативног субјекта наглашеног не позиционирањем већ контрастивним негирањем, нпр. (*Ја* сам подлегао у животу, али *ја* нисам побеђен, него надигран. (ЗНН, 34)). У семантичкој опозицији су глаголи *подлећи*, *бити надигран* и *не бити побеђен*, тако да овдје ни у ком случају није ријеч о рематизацији субјекта (Уп. Пипер 2005: 599) јер је очигледно да је рематски дио структуре који је једнак *новом* исказан глаголима, а не антиципативним субјектом. Субјекат је, дакле, фокализован.

Други подтип такође репрезентује исказе са иницијалном употребом личне замјенице у функцији фокализованог субјекта, гдје је контрастивно негирање или боље речено изопштавање имплицитно. Нпр.: *Ја* се не бојим невидљивих светова. (ЗНН, 32). Овдје је ауторско *ја* у опозицији са имплицитним *сви*, односно исказ *ја се не бојим* у опозицији са имплицитним, претпостављеним – *сви остали се боје*. Његово значење је у неку руку *ексклузивно*, па самим тим и истакнуто.

Потврда трећег подтипа: (*Ја* сам видео у чему је такозвана борбеност неких „борбених” људи. Они измисле своју „борбу”, на силу јој нађу разлоге, надену име, и боре

се, без ризика и резултата, боре се – само да не би морали мислити и радити. (ЗНН, 46)) показује искључиво емфатичку употребу личне замјенице *ја* на почетку реченице, а сврха јој је експресивна стилизација. Глагол *видети* овдје има конклузивно значење *спознати*, *схватити*, па јој заправо он прибавља статус фокализоване ријечи јер је уобичајено да се појављује без експлицитног субјекта. Иза тога слиједи проширена рема у саставу зависне реченице.

У четвртом подтипу ових структура: (*Ја*, који сам себе прегазио давно, као малу реку на далеком путовању, и зауставио време које се мери сунчевим ходом, могу још само да слушавам безимене мелодије земље, човека и њихове сфере. (ЗНН, 174)) иницијално распоређена замјеница *ја* представља фокализовани антецедент адјективне клаузе. С обзиром на то да лична замјеница *ја* не именује већ упућује на говорника, она у наративним текстовима представља анафорски елемент, што потврђује и нерестриктивна клауза која је прати. Међутим, овдје није ријеч о наративном већ о ауторском *ја* које је искључиво доживљајно, проживљено. Оно је истакнуто емфазом, а потом поновљено у зависној клаузи у форми замјенице *себе*. Проширено ремаатско језгро ситуирано је на крај реченице са *новим* исказаним сложеним предикатом раздвојеним адвербијалном одредбом.

Андрић личну замјеницу *ја* врло ријетко употребљава у својим медитативним записима исповједног карактера, а кад је употребљава позиционира је на почетак реченице. Иако јој је позиција уобичајена у оквиру основног граматичко-семантичког реченичног модела, она скоро увијек представља антиципативни фокализовани субјекат или субјекат са наглашеним емфатичким акцентом. Прва два подтипа ових структура, чија је смисаона веза утемељена на контрастивном негирању, експлицитном и имплицитном, свједоче и потврђују једну доминантну црту Андрићевог стваралаштва – његов релативизам, животни и философски.

Другом типу припадају структуре са личној замјеницом *ја* у надређеној реченици са именским предикатом, гдје је предикатив исказан генитивом множине са приједлогом *од* уз нумерички квантификатор *један*:

И *ја сам један од оних* који целог свог века, од првог покрета у мајчиној утроби до последњег посмртног трзаја – траже излаз. (ЗНН, 104); *Ја сам од оних људи* који врло доцкан бивају паметни. И никад потпуно. А што је најгоре, то се не примећује на први поглед. (ЗНН, 48).

Показни детерминатор *онај* катафорички упућује на постцедент због саме своје семантике, а контактено распоређивање финално позициониране упућивачке ријечи и зависне клаузе представља „типичну информативну позицију реченичног тежишта”. (Поповић 2004: 160) Лична замјеница *ја* овдје је у односу хипоним – хипероним, *ја* – припадник хиперонимске категорије, исказане множинском облику *људи*, па је можемо превести у структуру *ја – људи*, гдје *ја* припадам категорији *људи*, и то *људима који траже излаз*. Лична замјеница *ја* је у структурама овога типа тематизованог, општег карактера, иза ње слиједи низ адвербијалних одредби које појачавају неизвјесност, одгађају исказивање фокализоване поентиране рематске структуре – *траже излаз*.

Трећи тип реализује се употребом логичког субјекта исказаног дативом личне замјенице *ја*:

Чини *ми* се кад би људи знали колико је за мене напор био живети, опростили би ми лакше све зло што сам починио и све добро што сам пропустио да учиним, и још би им остало мало осећања да ме пожале. (ЗНН, 21); Одавно *ми* је постало јасно да не би имало смисла, да не би било могућно живети кад

би живот био онакав какав на махове изгледа, кад би све стари у животу биле оно што њихово име казује и ништа више. (ЗНН, 24); Често *ми* се чини да сам гори и слабији од посљедњег међу људима. (ЗНН, 40); Чини *ми* се да ћу умети дочекати смрт како сам и живот примио, мирно и хладокрвно, као занимљив нетражен поклон. Чини *ми* се. (ЗНН, 70).

Ексерцирани примјери овога типа упућују на енклитичку тематизацију логичког субјекта гдје је скраћени облик датива личне замјенице *ја* распоређен по основном граматичко-семантичком моделу. Први наведени примјер овога типа издваја се по полиптотонској употреби ове замјенице. Енклитички облици замјенице *ја* исказани зависним падежима понављају се, непрестано израњају из реченице, скрећу пажњу на себе. И све се, иако посредно, врти око њих, односно око ауторског *ја*. На први мах би се рекло да је ово реченица исповједног тона. Међутим, у њој се тражи оправдање а не опроштај. Дакле, *ја* се не унижава – оно се истиче.

Четврти тип карактерише употреба личне замјенице *ја* у зависним падежима, те употреба присвојне замјенице првог лица једнине:

Рано легање и рано устајање имали су за *мене* увек нечег болног, ближег животињском него људском животу. (ЗНН, 54); Време је за *мене* највеће чудо. (ЗНН, 27); Путовања су за *мене* била увек тешка, и с годинама бивају све тежа. (ЗНН, 65) и

У дневнику *мојих* помрачења свако се од њих такмичи за прво место по снази и трајању. (ЗНН, 29).

Ауторско *ја* посредно се реализује употребом личне замјенице првог лица у зависним падежима, и то најчешће

конструкцијом *за* + акузатив у функцији индиректног објекта. Приједлог *за* уз акузатив овдје има значење усмјерености, па се може потпуно замијенити безприједлошким дативом, што би била и уобичајенија конструкција. Нпр.: (Путовања су *за мене* била увек тешка, и с годинама бивају све тежа. Путовања су *мени/ми* била увек тешка (...) → *Мени* су путовања била увек тешка (...)) (ЗНН, 65)). У наведеном примјеру индиректни објекат исказан конструкцијом *за* + акузатив истакнут је распоређивањем између копулативног глагола и предикатива. Основни распоред у реченицама са именским или прилошким предикатом подразумева субјекат у иницијалној позицији као централну тему, а затим именски/прилошки предикат (копула + предикатив) као рему, с тим што је на предикативу фокус. У ексцерпираним примјеру уметнути индиректни објекат добија статус информативно најнаглашенијег члана, најприје због саме конструкције, а потом и због позиционирања у реченици.

Петом типу припадају структуре са личном замјеницом првог лица множине:

Ми смо такви људи и живимо одувек под таквим околностима да за сваког од нас, готово у сваком тренутку, може све доћи у питање. (ЗНН, 74); *Ми* идемо нашим путем, са осталима, понекад и не мислећи и не знајући, понекад и радосно, али понекад и мучени сумњом, потиштени, обесхрабрани и уморни до те мере да застанемо и останемо у месту (...) (ЗНН, 55); *Ми* бисмо били потпуно срећни, или бар близу среће, кад бисмо заиста имали све оно што завидљивци који нас окружују мисле да имамо, и кад бисмо све то имали онако и под онаквим условима како то њима изгледа. (ЗНН, 66); *Ми* обично мислимо – или смо бар склони таквом начину мишљења – да су људи онакви, и само онакви какви се показују у односу према нама и нашим интересима, схватањима и укусима. (ЗНН, 51).

Одступање од уобичајене употребе личне замјенице и њено замјењивање неком другом личном замјеницом назива се метафоричка употреба замјеница или транспозиција. Замјеница првог лица једнине је најмање подложна транспозицији, али се зато најчешће замјењује другим личним замјеницама. (в. о томе у: Кордић 2002: 18–37) У нашем корпусу издвојили смо потврде изражавања првог лица једнине првим лицем множине. С. Кордић наводи да постоје двије основне употребе 1. лица множине умјесто 1. лица једнине, а то су мајестично *ми* и ауторско *ми*.³ У наративним текстовима употребом *ми* умјесто *ја* приповједач се повезује са читаоцем и „добива на увјерљивости својих тврдњи”. (Кордић 2002: 26) Корпус нам је понудио примјере употребе личне замјенице *ми* најчешће у иницијалној реченичној позицији, што ће рећи да је она распоређена у складу са основним граматичко-семантичким редом ријечи. Употребом замјенице *ми* обједињује се уједно ауторова потреба да се закљони за њоме, потискујући тако индивидуално *ја*, али у исто вријеме и његова жеља да подстакне читаоца на саосјећајност, гдје писац и читалац постају истомишљеници, људи сличнога искуства и промишљања. То се посебно постиже опонирањем замјенице *ми* са *други људи, остали, завидљивци*, итд. *Ми* се скоро никада или врло, врло ријетко може поистоветити са *сви људи*. Оно је ипак посебно и емфатички и семантички истакнуто.

Шести тип карактерише употреба замјенице *ми* у зависним падежима, као и употреба присвојне замјенице првог лица множине:

---

3 Мајестично *ми* се још зове и царско или краљевско, док је ауторско *ми* карактеристично за научни и публицистички стил гдје оно помаже аутору да „потисне своју особу у други план” (Кордић 2002: 26).

Сачувај *нас*, Боже, од остварења снова. Удаљи од *нас* оно што је предмет наших жеља, јер тело наше жели сопствену смрт. (ЗНН, 22); *Нас* су учили у детињству како се дочекује и прима живот и све оно што он доноси и намеће (...) (ЗНН, 121); Има *нас* доста који се тешко сналазимо у безбројним неспоразумима, сударима и биткама овог света, не можемо да их сагледамо у целости (...) (ЗНН, 121) и

Боже, не допусти да срце *наше* остане празно, него дај – пошто од твоје воље све зависи – да увек желимо и да се надамо, и да то што желимо буде добро и стварно и да наша нада не буде испразна. (ЗНН, 26).

Потврде овога типа репрезентују употребу личне замјенице *ми* у акузативу и генитиву. Издвојили смо три таква примјера. У првом је ова замјеница употребљена у акузативу у функцији директног објекта, а потом у генитиву са приједлогом *од* у функцији индиректног објекта. Оба пута су распоређени како налаже граматичко-семантички ред ријечи – иза предиката. Експресивност овога примјера не темељи се, дакле, на онеобичајеном тематско-ремаатском распореду већ на подражавању библијског стила и форме молитве. У другом ексцерпираним примјеру очигледна је иницијализација директног објекта која му прибавља статус и комуникативно и емфатички истакнутог реченичног члана. У трећој је реченица логички субјекат исказан генитивом постпонован, односно размјештен иза предиката. Међутим, ријеч је о егзистенцијалној атематској реченици са рематизованим субјектом, гдје рема није везана за тему, то јест не представља реченично језгро, него главни дио реченице (в. о томе у: Поповић 2004: 71).

Седми тип остварује се употребом глаголских облика у првом лицу једнине и множине:

Сада, кад сам **видео**, **чуо**, **осетио** и **уознао** и једно и друго, време је да **потражим** и треће место. (ЗНН, 27); **Старим** колико **морам**, **подмлађујем се** колико **могу**. (48); **Мислим** о једном злочину који би стајао пред људима го и страшан, без иједне олакшавајуће околности, а који би се у ствари састојао од самих олакшавајућих околности које се не могу никад сагледати ни доказати. (ЗНН, 56).

Да **старимо**, да **умиремо**, то смо одувек **знали**, иако смо се споро **навикавали** на ту мисао и тешко **мирили** с њом. (...) (ЗНН, 25); **Разумели смо се**, иако **се нисмо могли споразумети**. (ЗНН, 120).

Имплицитно исказивање садржане личне замјенице првог лица једнине и множине остварује се употребом глаголских облика у првом лицу једнине и множине. Структуре овога типа најфреквентније су у корпусу. Неријетко су у овим реченицама предикати антепоновани, па су не само рематизовани него и комуникативно наглашени. Уједно, они творе и неке од стилских фигура – кумулацију, контраст, градацију, хијазам, итд.

Структуре **осмог типа** карактерише употреба лексема **човек/људи**, гдје је **ја** једнако **човек**:

Тако је **човек** странац, и то у оном дубљем, правом значењу те речи. Све што је било, отпало је од њега, а извесно је да ничега више не може бити што би се нераздвојно везало за њега. **Људи**, њихова дела и речи, све су то као сенке предмета које су, у тренутку кад је сунце у зениту, ушле у свој предмет. Никад, никад још нисам то овако осетио. И, као и раније, некад, у сличним тренуцима, буди се у мени осећање богатства, чисте среће што долази од мисли која гори у мени као пловак у кандилу. (ЗНН, 34); **Човек** који мора да легне

с мраком а устане са свитањем изгледа ми увек као уназађен и несрећан створ. И кад год сам, ма с ког разлога, и сам морао тако да живим, осећао сам се као болесник, осуђеник, несрећник. (ЗНН, 54); Има *људи* који су – ако их околности на то приморају – пре вољни да, као невине жртве, неправду сносе него да је другима чине. По својој природи и ја спадам међу њих. Али ја, у исто време, настојим свим силама да не будем доведен у такав положај и присиљен да између та два зла бирам (ЗНН, 74); Ето шта је *човек*! Кад устане, ујутру, он не зна, и не слути, шта ће му се тога дана десити, нити кад легне, какав ће сан уснути. Ни толико! (ЗНН, 52).

Опште значење именице *човек* остварује се у реченицама са глаголом у презенту. Њима ова именица даје „свевременску ваљаност” (Кордић 2002: 49), скоро пословичку. Са становишта смисаоних односа везаног текста, то јест смисаоног јединства општег и посебног, наведени примјери, изузев посљедњег, представљају стилску фигуру примјер (в. о томе у: Ковачевић 2000: 312–313), па је и именица *човек/људи* „квази-нереференцијална” (Кордић 2002: 53) јер је велика премиса општа, али се дедукцијом она у средњој премиси конкретизује замјеницом *ја*. Ријеч је дакле о прикривеној референцији, о пишчевој жељи да његова промишљања добију општи, свеважећи, безвремени карактер иако их је он „или сам доживио или су му толико позната и схватљива као да их је и сам доживио” (Кордић 2002: 53).

Посљедња цитирана потврда оваплођење је пишчевог емоционалног набоја, изненађености, па чак и гађења над човјековом судбином, над немоћи човјековом. Прва реченица почиње ријечју *ето*, односно конструкцијом *ето шта*, која пријекорно⁴ указује на човјекову трошну,

4 Уп. са: Ето шта си урадио!

беспомоћну и ништавну природу, што се и потврђује реченицом која слиједи. Андрић је сав усхићен и поражен јер је и он *човек*.

Наведене структуре нипошто не треба поистовећивати са примјерима:

Посматрао сам људе између којих постоје сукоби интереса или оштра неподударност темперамената или нетрпељивост због разлике у погледима и мишљењима. (ЗНН, 52); При разговору са *тим човеком* готово свака његова реченица покретала је завесу са неког новог видика, али ћудљиво и кратко, (...) (ЗНН, 51).

У оваквим реченицама аутор се јасно дистанцира од појмова *човек* и *људи* јер са њима разговара, па им и не припада. У првом примјеру писац посматра људе, дакле није један од њих, док у другом наведеном примјеру појам *човек* је детерминисан, ближе одређен показном замјеницом *тај*. Наиме, ријеч је о *том*, одређеном, а не *сваком човеку*.

И да закључимо. Ауторско *ја* реализује се у неколико типова структура у првом дијелу Андрићевих *Знакова поред пута*. Ексерцираних примјера структура са употребом експлицитног *ја*, и то у првом лицу једнине номинатива изузетно је мало, што иде у прилог констатацији првих издавача *Знакова поред пута*, који напомињу да је Андрић избјегавао употребу ове замјенице, или ју је намјерно замјењивао другим замјеницама. Ауторско *ја* појављује се имплицитно и у глаголским облицима у првом лицу једнине, такође, врло ријетко. Андрић своја промишљања и запажања најчешће приказује транспоновано, употребом замјенице *ми* умјесто *ја*. Или глаголима у првом лицу множине. Он тако постаје приснији са читаоцем, његове тврдње су увјерљивије, проживљава и мисли што и сав свијет, ничим се не истиче. Његово

ја није увијек индивидуализовано, оно је садржано и у уопштеном појму *човек* и његовој суплетивној множини *људи*. Дакле, ауторско *ја* се у *Немирима од вијека* појављује у распону од експлицитног *ја*, имплицитног *ја* израженог глаголским облицима првог лица једнине, транспоновог *ја* у замјеници *ми* и глаголским облицима првог лица множине, па све до уопштеног *човек/људи*, гдје је оно само одјек промишљања цијелог разумног човјечанства. Са становишта функционалне реченичне перспективе, у потврдама првог типа, лична замјеница првог лица једнине емфатички је наглашена иако је скоро у свим примјерима иницијално позиционирана. У потврдама другог типа замјеница *ја* је тематизованог, општег карактера, а реченице трећег типа упућују на енклитичку тематизацију логичког субјекта. Четврти тип карактерише употреба личне замјенице првог лица у конструкцији *за* + акузатив у функцији индиректног објекта. У реченицама овога типа индиректни објекат уметнут између копулативног глагола и предикатива добија статус информативно најнаглашенијег члана. У примјерима петог типа замјеница *ми* метафорички замјењује замјеницу *ја*, што јој прибавља статус и семантички и емфатички истакнутог члана реченице. Потврде шестог типа одликује реализација замјенице *ми* у акузативу и генитиву, и то у различитим реченичним позицијама, а издвајају се потврде са објектом у иницијалној позицији, те потврде атематских егзистенцијалних реченица са логичким субјектом као дијелом реме. Стилематичност потврда седмог типа структура остварује се кумулацијском употребом глаголских лексема, те њиховим учешћем у творби и неких других стилских фигура – хијазму, контрасту, парадоксу, градацији, инверзији, итд. Структуре осмог типа својствене су по стилистички и семантички маркираној употреби лексеме *човек* и њене суплетивне множине *људи*, гдје оне у *Знаковима поред пута* замјењују, прикривају, уопштавају, али и оваплоћују пишчево схватање и доживљавање свијета, и сопственог мјеста у том свијету.

Литература

- Абот 2009: Н. Porter Abot, *Uvod u teoriju proze*, Београд: Službeni glasnik.
- Вучковић 2008: Р. Вучковић, *Писац, дело, читалац*, Београд: Службени гласник.
- Вучковић 2006: Р. Вучковић, *Андрић, паралеле и рецепција*, Београд: Свет књиге.
- Вучковић 2002: Р. Вучковић, *Андрић, историја и личност*, Београд: Гутенбергова галаксија.
- Јандрић 1982: Љ. Јандрић, *Са Ивом Андрићем*, Сарајево: Веселин Маслеша.
- Јеремић 1962: Д. М. Јеремић, Филозофија Ива Андрића, *Иво Андрић*, Институт за теорију књижевности и уметности, Београд, 9–22.
- Ковачевић 2000: М. Ковачевић, *Стилистика и граматика стилских фигура*, Крагујевац: Кантакузин.
- Ковачевић 2007: М. Ковачевић, *Србистичке теме*, Крагујевац: ФИЛУМ.
- Кордић 2002: S. Kordić, *Riječi na granici puznačnosti*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Милановић 1979: Б. Милановић, Андрићеве „Знакови поред пута”, *Путеви, часопис за књижевност и културу*, XXV, Бања Лука, 117–126.
- Поповић 2004: Љ. Поповић, *Ред речи у реченици*, Београд: друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Русе 1995: Ж. Русе, *Нарцис романописац, огледи о првом лицу у роману*, Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књи-жарница Зорана Стојановића.
- Силић 1984: J. Silić, *Od rečenice do teksta*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- Станишић 1987: Р. Станишић, *Медитативни фрагмент као жанр Андрићеве прозе*, Никшић: универзитетска ријеч.
- Фуко, Мишел. *Шта је аутор?* https://kupdf.net/download/sta-je-autor-misel-fuko_58e62153dc0d607446da9814_pdf. 19. 7. 2018.
- Џаџић 1981: Р. Džadžić, *Beleška o ovom izdanju, Sabrana djela Ive Andrića, knjiga šesnaesta*, Sarajevo: Svjetlost, 605–613.

Nina S. Milanović

THE THEMATIC-RHEME STRUCTURES IN ANDRIĆ'S SIGNS NEAR THE TRAVEL ROAD

This paper analyzes the use of lexical units expressing the author's *I* in examples excerpted from the first thematic section of the *Signs Near the Travel Road - Restlessness of the Ages*, and only in fragments of confessional tone and fragments of general thoughts that do not possess the elements of narration. Excerpted examples of structures with the use of explicit *I* in the first person singular nominative, are very rare, which supports the finding of the first *Signs* publishers, who note that Andrić avoided the use of this pronoun, or he deliberately replaced it with other substitute pronouns. The author's *I* appears implicitly and in verb forms in the first person singular, too, but very rarely. Andrić most often displays his thoughts and observations transposed, using the pronoun *we* instead of *I*. Or by using verbs in the first person plural. In that way he becomes more intimate with the reader, his claims are more convincing, he experiences and thinks what the whole world experiences and thinks and he does not stand out. His *I* is not always individualized, it is also contained in the general concept of *man* and in his complementary plural *people*. So, in *Restlessness of the Ages*, the author's *I* appears in the range from the explicit *I*, implicit *I* expressed in the verb forms of the first person singular, transposed *I* in the pronoun *we* and the verb forms of the first person plural, to the general *man / people*, where it is only thinking echo of all reasonable humanity.

Key words: *Signs Near the Travel Road*, meditative fragments, thematic-rheme structures, author's *I*